

^HROMA DEVLETİNDE SUÇLA MÜCADELE VE KAMU DÜZENİNİ SAĞLAMA

*Prof. Dr. H. Gökçe TÜRKÖĞLU**

Öz

Bu çalışmada, Roma devletinde, Roma vatandaşlarının can ve mal güvenliklerinin sağlanması için, ne gibi önlemlerin alındığı ve hangi kurumların oluşturulduğu açıklanmaktadır. Roma; Krallıktan Cumhuriyete ve sonra da büyük bir İmparatorluğa dönüşmüş ve uzun yıllar, geniş coğrafyalara hakim olmuş bir devlet olduğundan, suçla mücadelede kullanılan yöntemler de, basitten, daha kapsamlıya olacak şekilde bir evrim geçirmiştir. Özellikle ceza hukuku ve ceza yargılaması alanlarında görüldüğü üzere, Romalıların hakkını bizzat arama anlayışı, suçla mücadele ve kamu düzeninin sağlanmasında da kendini hissettirmektedir. Geleneklerine sıkı sıkıya bağlı bir toplum olan Romalıların uzun bir müddet, suçla mücadele ve kamu düzeninin sağlanmasında, kişisel yöntemlere başvurmaları söz konusu olmuş ve bundan vazgeçmeleri, dolayısıyla da devletin sistemli bir kolluk kuvveti teşkil etmesi zaman almıştır. Çalışmamızın kapsamını fazlasıyla genişletmemek adına, suçla mücadele açısından caydırıcılık bakımından değerlendirilebilmesi mümkün olan cezalara, burada değinilmemiştir. Bu husus, bir başka çalışmanın konusu olarak ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler

Praefectus urbi, aedilis curulis, vigiles, aedilis, collegium

^H Hakem incelemesinden geçmiştir.

* Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Roma Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (e-posta: gkcturkoglu@gmail.com) (Makale Gönderim Tarihleri: 07.02.2017-07.02.2017/Makale Kabul Tarihleri: 09.02.2017-08.03.2017)

THE FIGHT AGAINST CRIME AND PROVIDENCE OF THE PUBLIC ORDER IN ANCIENT ROME

Abstract

In this study, the measures that were taken and the institutions that have been formed in order to ensure the safety of life and property of Roman citizens have been examined. Because Rome transformed from a Kingdom to Republic and then to a great imperial and because it controlled a vast area and many countries in the world, the methods used in the fights against crimes improved from simple to more complex in time. Romans criminal and criminal procedure law approach of demanding justice personally, showed its effects mainly in the fight against crime and providing the public order. Romans were tied to their customs strictly so it took them a long time to break this habit and form a regular police force. In order not to expand the extent of this study, the penalties that can be considered as a tool in the fight against crimes due to their deterrence, are not examined here. They will be the subject of another study.

Keywords

Praefectus urbi, aedilis curulis, vigiles, aedilis, collegium

GİRİŞ

Roma, bir şehir devleti olarak kurulduktan sonra, uzunca bir süre boyunca, gerçek anlamda bir kolluk kuvvetine sahip olmamıştır. Roma'da şehirde devriye gezen polislerle karşılaşmadığı gibi, savcılık kurumu da bulunmamaktaydı. İşte bu yüzden, akıllara Roma vatandaşlarının suçlulara karşı canlarını ve mallarını nasıl korudukları sorusu gelmektedir. Özellikle Roma devletinin ilk yıllarında, bu soru gerçekten önemli bir boşluğun göstergesi idi ve söz konusu boşluk önceleri, vatandaşların her birinin, hayatlarını ve mallarını koruyabilmek için, birer polis gibi davranmaları ile doldurulmaya çalışılmıştır. Bir suç işlendiğinde, Roma vatandaşları, toplumsal sorumluluk anlayışı çerçevesince gereken hassasiyeti göstererek, suçluları yakalamaktaydılar. Zamanla buna ek olarak, *vico-magistri* denilen özel bir çeşit kolluk kuvveti ve adeta birer kardeşlik örgütleri olarak hareket eden *collegia* denilen meslek birlikleri düzenin sağlanmasına çalışmışlardır. Romalılar ayrıca, sahip oldukları kölelerin bazılarını, çeşitli güvenlik ve şahsi koruma görevlerinde kullanmaktaydılar. Romalıların gündelik hayatlarında başta köpek ve kaz olmak üzere bazı hayvanları kendilerini ve mallarını korumak için yetiştirdikleri de bilinmektedir.

İkinci olarak, Romalılar buldukları döneme ait olan teknolojileri, suçla mücadele etmek için kullanmışlardır. Romalılar asma kilit ve özel bir kapı kilidi sistemini bularak, mal güvenliklerini garanti almaya çalışmışlar ve bu teknolojileri, uzun yıllar boyunca insanoğluna hizmet etmiştir.

Son olarak da, Romalılar can ve mal güvenliklerini temin edebilmek için, ilahi güçlerden yardım istemekten kaçınmamışlardır. Bu amaçla, yeryüzündeki insan güçlerini kontrol ettiklerine inandıkları, cennetteki rehber ruhların desteğini alabilmek için, muska, büyü, dua, dini tören, adak sunumu gibi pek çok yönetime başvurmuşlardır.

I. ROMA DEVLETİNDE SUÇLA MÜCADELE VE KAMU DÜZENİNİ SAĞLAMANIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Antik Roma, suç bakımından hiçbir zaman çok da iyi bir üne sahip olmamış, devlet, vatandaşlarının can ve mal güvenliğini tam anlamıyla sağlamayı başaramamıştır. Bunda, özellikle Roma devletinin ilk dönemlerinde, devletin kamu alanındaki otoritesinin çok gelişmemiş olması ve Roma vatan-

daşlarının haklarını, bizzat kendilerinin korumak zorunda kalmalarının etkisi büyüktür. Gelişmiş bir polis ve özel güvenlik güçlerinin korumasından yoksun kalan halk, yaşamlarını ve mallarını koruma yükümlülüğünü taşımaktaydılar¹. Roma'daki gündelik hayatı, caddelerde huzursuzca dolaşmak ve akşamları evde tam güvenli olmadan barınma şeklinde düşünmek mümkündür². Ünlü düşünür Juvenal, Roma caddelerinde olmayı şu şekilde tarif etmiştir: “Sadece bir aptal, vasiyetnamesini hazırlamadan, Roma’da akşam yemeği için dışarı çıkar”³.

Antik Roma’da, başkentte ve eyaletlerde görev yapacak şekilde, iki çeşit kolluk kuvveti bulunmaktaydı ve her ikisi de yeterli değildi⁴. Eyaletlerde, Roma ordusu kolluk kuvveti görevini yerine getirmekteydi. Eyalet yöneticileri, kendi eyaletlerindeki tarafsız askerleri suçla mücadele etmek için görevlendirirdi⁵. Eyaletlerdeki kolluk kuvveti sistemi, görevlendirilecek yeterli insan bulunmamasından ötürü, başarı olamamıştır. Roma devletin 33 adet lejyonunun bulunduğu ve bunlardan 17 adedinin, olası isyanları bastırmak için, sınırlarda görev yaptığı düşünüldüğünde, geriye kalan askerlerin Anadolu’dan, Kuzey Afrika’ya, İngiltere’den, İspanya’ya kadar çok geniş bir coğrafyaya hakim olan, üç kıtaya yayılmış eyaletlerdeki suçlarla mücadelede yeterli olamayacağı açıktır⁶. Eyaletlerdeki çok da parlak olmayan durumun, farklı nedenlerden kaynaklanan ama sonuç itibari ile benzeri, Roma şehrinde de yaşanmaktaydı. Burada da, Romalılar caydırıcı bir kolluk kuvveti oluşturamamışlardır. Roma’nın ilk yıllarında, kolluk hizmeti, bir

¹ **Abbott**, F. F.: *Roman Politics*, New York 1923, s. 98 vd.

² **Luciani**, R.: *Ancient Rome in the Light of Recent Discoveries*, New York 1888, s. 207.

³ **Durant**, W.: *The Story of Civilization, Christ and Caesar*, V. II, New York 1944, s. 341.

⁴ **Aries**, P. & **Dulig**, G.: *A History of Private Life from Pagan Rome to Byzantium*, Massachusetts 1987, s. 151.

⁵ **Davies**, R. W.: “Police Work in Roman Times”, *History Today*, October 1968, s. 700.

⁶ Üstelik eyaletlerde kolluk hizmeti veren askerlerin omuzlarına daha pek çok farklı görev yüklenmiş olduğundan, söz konusu sistemin işleyebilmesi iyice güçleşmişti. Eyalet lejyonlarındaki askerlerden, doğal olarak, öncelikle, kendilerini savaşa hazır tutmaları beklenirdi. Bunun yanı sıra, eyaletlerdeki yolların inşası, kamuya tahsis edilmiş alanların düzenlenmesi gibi farklı görevler de askerlere verilmekteydi. Bu yüzden, askerlerin bu farklı ve yoğun iş yükünün her birini başarıyla sonuçlandırmaları kolay olmamaktaydı. **Kelly**, M. A.: “Citizen Survival in Ancient Rome”, *Police Studies: The International Review of Police Development*, V. 11, 1988, s. 195.

magistra olan *aedilis curulis* yönetimindeki zabıtalardan gerçekleştirilmiştir⁷. Zabıtaların temel hedefi ise, suçluları yakalama yetkisine sahip olan Roma vatandaşlarına bu konuda destek olmak idi⁸. Ne yazık ki, Roma için bu dönem, kısas sisteminin de uygulanmasına bağlı olarak, gerçek anlamda hukukun üstünlüğünün sağlanamadığı bir dönem olmuştur. Üstelik kolluk görevini gerçekleştiren kişiler de, bir şekilde toplumdaki dışlanmış kişilerdi⁹. Antik dünyada, günümüz polislerinin gerçekleştirdikleri hizmetler, çok şerefli hizmetler olarak değerlendirilmezdi¹⁰. Bu görev çoğunlukla kölelerce üstlenilirdi. Aynı durum Roma için de geçerli idi. Zaten büyük bir ciddiyetle yapılmayan, denetimin de yeterli olmadığı Roma'da suçla mücadele ve kamu düzeninin sağlanması alanlarında gerçek anlamda bir başarı sağlanmaması doğal karşılanabilir.

Yaklaşık olarak, M.Ö. 150 yıllarında, toplumda yaşanan yolsuzlukların ciddi oranda artması, *magistra*'ların görevlerini ifadaki yetersizlikleri ve siyasi hayattaki kargaşalar, büyük çatışmalara, ayaklanmalara yol açmıştır. Ne yazık ki, kolluk kuvvetleri bu artan suçla baş edebilmeyi başaramamıştır. Hükümetin gerçek anlamda, düzenli kolluk kuvvetinin bulunmaması, siyasi görüşleri farklı olan tarafların organize çeteler oluşturarak, karşı görüştekileri yok etme çabaları, Roma'da ciddi bir kaosu oluşmasına yol açmıştır. Roma sokaklarında sık sık karşı görüşteki kişiler arasında yaşanan çatış-

⁷ Genellikle Roma'daki zabıtalardan, devlete ait olan kölelerdi. **Echols**, E.: "The Roman City Police: Origin and Development", *The Classical Journal*, V. 53, N. 8, May 1958, s. 378.

⁸ Zaten Roma ceza yargılamasının temelinde de, soruşturmanın yürütülmesinin bizzat zarar gören tarafından gerçekleştirilmesi esas yatmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Türkoğlu**, H. G.: *Roma Hukukunda Suç ve Ceza*, İzmir 2014, s. 20, (suç).

⁹ **Hadas**, M.: *A History of Rome*, New York 1956, s. 47 vd.

¹⁰ 5. Yüzyılın demokrasi kavramı ile aydınlanmış Atina'sında dahi, polislik rağbet gören bir meslek değildi. Hiçbir özgür Atinalı polis olmak istemezdi. Bu yüzden de, Atina'nın kolluk kuvvetleri, sahibi devlet olan kölelerden oluşurdu. Diğer Yunan şehirlerinde de, suçla mücadele ve kamu düzeninin sağlanmasında karşımıza çıkan genel tablo bu mahiyettedir. Bunun bir istisnasını ise, Sparta oluşturur. Sparta'da oldukça gelişmiş bir gizli istihbarat sistemi ve kolluk kuvvetleri mevcuttu. Bu durumun birçok nedeni olmakla birlikte, bunlardan en çok öne çıkanları, Sparta'da yüksek bir serf nüfusunun olması, özgür vatandaşlarının sayısının daha geride kalması, sık sık ayaklanmaların çıkıyor olması sayılabilir. **Baillie Reynolds**, P. K.: "The Police in Ancient Rome", *The Police Journal*, N. 1, 1928, s. 432 (police).

malar, sıradan vatandaşların yaşamını dayanılmaz hale getirmiştir. Üstelik bu çatışmaları bastırmak ve suçluları cezalandırmak hususlarında Romalı yöneticiler oldukça çekimser kalmışlardır. Eğer kendi taraftarları kazanan taraf olduysa, zaten ortada şikayet edilecek bir durum bulunmamaktaydı. Eğer rakipleri kazanansa, onlara karşı, ki her iki tarafta çete şeklinde mücadele ettiklerinden ötürü, kullanabileceği herhangi bir kuvveti kalmamış demektir¹¹.

Roma ve hatta dünya tarihinin unutulmaz isimlerinden biri olan Caesar başa geçtiğinde, pek çok alanda olduğu gibi, suçla mücadele ve kamu düzenini sağlama alanlarında da önemli reformlar yapmaya çalışmış, ancak ne yazık ki, gerçek anlamda bir kolluk kuvveti sistemi oluşturamadan, öldürülmüştür¹². Görevde olduğu sürece, Roma şehrinin asayişini sağlamak adına çeşitli düzenlemeler yapan Caesar'ın belki de günümüz büyük şehirlerinin düzeni bakımından akıllarda kalacak en önemli uygulamalarından biri, yoğun trafiğin olduğu, günün belli saatlerinde, bazı caddelerden, büyük taşıtların geçişini yasaklamasıdır¹³.

Caesar'ın öldürülmesini izleyen on dört yıllık kaos ve iç savaş, M. Ö. 31 yılında Caesar'ın yeğeni Augustus'un tahta çıkması ile sona ermiştir¹⁴.

¹¹ Echols, s. 379.

¹² Iulius Caesar, Roma'daki çetelerle mücadele ederek, toplumu daha düzenli, suç oranını daha düşük hale getirmeye çalışsa da, bizzat kendisi politik hayatının erken dönemlerinde, çetelerden yardım almış ve Roma'nın azıllı çete liderlerini kendisini desteklemeye davet etmiştir. Baillie Reynolds, (police), s. 433.

¹³ Baillie Reynolds, (police), s. 433.

¹⁴ Gerçek adı Gaius Octavius Thurinus olan imparator Augustus M.Ö. 63 yılında doğmuş, M.S. 14 yılında ölmüştür. M.Ö. 44 yılında amcası Caesar tarafından evlat edinildikten sonra Gaius Iulius Caesar Octavianus adını almış, tahta çıktıktan sonra ise Augustus olarak adlandırılmıştır. Octavius, Caesar'ın öldürülmesinden sonra, Marcus Antonius ve Marcus Aemilius Lepidus'la birlikte *triumvira* denilen üçlü bir askeri diktatörlük oluşturmuştur. Roma ve eyaletlerin büyük kısmında etkili bir yönetim izlenmekle birlikte, üçlü yönetim hükümdarlar arasındaki kişisel uyuşmazlıklar yüzünden çökünce, Augustus daha güçlenmiştir. Aslında seçimle ve belli bir süreliğine elde edilen, *ensor*, *consul* gibi makamları, Senato kendisine ömür boyu verince, farklı yetkileri üzerinde toplamış oldu. Augustus bağımsız gücünü, ekonomik başarılarla da taçlandırarak, askerlerin sadakatini ve halkın sevgisini kazanmayı başarmıştır. Lejyonlar üzerindeki hakimiyeti, senatoya karşı büyük zafer elde etmesini ve en önemlisi, senatonun aldığı kararlara baskı yapabilmesini mümkün kılmıştır. Augustus'un saltanatu, *pax Augusta* denilen

Romalıların, suçla mücadelenin ciddi biçimde yapılmamasından kaynaklanan problemlerden bunaldığını gören Augustus'un tahta çıktıktan sonraki ilk icraatlarından biri, kolluk kuvvetlerine ilişkin olarak reformlar yapmak olmuştur. Buna göre, elit askerlerden oluşan *praetoriani* denilen *praetoriae* muhafızları; şehir muhafızları ve *vigiles* denilen azatlıların görev aldığı itfaiyeciler şeklinde birbirinden bağımsız üç bölümden oluşan bir sistem getirilmiştir¹⁵. Augustus tarafından getirilen bu sistem, birkaç değişiklik ve düzeltmeler sayılmazsa, dört yüzyıldan daha uzun bir süre, kısaca Roma İmparatorluğu Batı Avrupa'da var olduğu müddetçe, uygulanmaya devam etmiştir.

Yaklaşık olarak M.S. 100 yıllarında, Roma'nın resmi tahkikat birimi olarak askerlerden oluşan *frumentarii* kurulmuştur. Bu dönemde Roma'da "polis" olarak faaliyette bulunan bu kişilerin esas görevleri, Roma'da yaşanan ayaklanma ve **isyanların bastırılması idi**¹⁶.

II. ROMA DEVLETİNDE SUÇLA MÜCADELE VE KAMU DÜZENİNİ SAĞLAMA MEKANİZMALARI

Antik Roma, suç bakımından hiçbir zaman çok da iyi bir üne sahip olmamış, devlet vatandaşlarının can ve mal teknolojilerini, organizasyonlarını ve inanç sistemlerini kendi kendilerini koruma odaklı şekilde geliştirmişlerdir.

A. Teknoloji

Roma devletinin var olduğu zamanlarda sahip olunan kısıtlı teknolojiyi, günümüzün akıl almaz teknolojisi ile karşılaştırmak doğal olarak, komik bir

Augustus Barışı olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde Roma imparatorluğunun sınırları genişletilmiş, sınırlarda güvenlik sağlanmış, diplomatik yollarla barış sağlanmıştır. Augustus, Roma vergilendirme sistemini düzeltmiş, resmi bir kurye sistemi ile birlikte yeni yollar yaptırmış, sabit bir ordu ve küçük bir donanma oluşturmuştur. Roma şehri onun döneminde yeniden inşa edilmiştir. M.S. 14 yılında ölümü üzerine, Augustus senato tarafından tanrı ilan edilmiştir (*Res Gestae Divi Augusti*). Adları olan Augustus ve Caesar kendinden sonraki tüm imparatorlar tarafından kullanılmış ve *Sextilis* ayının adı, onun anısına Augustus olarak değiştirilmiştir. Augustus'tan sonra tahta üvey oğlu Tiberius çıkmıştır. https://tr.wikipedia.org/wiki/Caesar_Divi_Filius_Augustus

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Askeri kurumlar ve Sivil Kurumlar başlığı.

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Frumentarii* başlığı.

sonuç doğuracaktır. Roma’da bütün işlerin, insan ya da hayvan gücüne dayanılarak yapılması söz konusuydu. Ancak Roma’da da, Endüstri Reformuna kadar kullanılmış ve bu şekilde insanlık tarihinde önemli yer tutmuş aletlerin bulunduğu bir gerçektir¹⁷. İşte bu teknoloji, suçla mücadele alanında farklı şekillerde kullanılmıştır¹⁸.

Romalılar mal sahibi olmayı ve sahip oldukları mallarla övünmeyi, gösteriş yapmayı seven insanlardı. Toplumun genelinde var olan bu özellik, Romalıların para hırsına ve aşırı mal sevgisine, dolayısıyla da yoğun biçimde mallarını koruma arzusuna dönüşmüştür¹⁹. Togaların cebi olmadığından, Romalılar paralarını, deri kese (*crumuna*) içinde saklardı²⁰. Bu keseleri deri bir kayışla bağlayarak, kemeri boyun ve tek omuzlarından geçirerek taşırlardı. Yüklü miktardaki paralar ve diğer değerli eşyaları ise, evlerindeki sağlam kutularda muhafaza ederlerdi²¹. Bazı Romalılar paralarını, evlerinde

¹⁷ Buna en iyi örneği, Colessium’un inşaatı sırasında kullanılan makineler ve aletler oluşturur. Colessium, bugün bile Roma mühendisliğinin başyapıtı olarak ayakta durmaktadır. **Landels, J. G.:** *Engineering in the Ancient World*, California 1978, s. 9.

¹⁸ **Landels, s. 10.**

¹⁹ **Coolidge, O.:** *Roman People*, Boston 1959, s. 10. Romalıların eşyalarına olan düşkünlüklerinin yanı sıra, hırsızlara karşı aşırı tepkili olmalarının bir diğer nedeni de, evlerine büyük önem vermeleriydi. Romalıların evleri adeta küçük bir tapınak biçiminde idi. Roma geleneklerine göre, ölen aile büyüklerinin, atalarının ruhları, aile ile birlikte, aynı evde ikamet etmeye devam ederdi. Romalılar evlerinde, saygı duydukları atalarının yüzlerini temsilen ölü maskelerinin bulunduğu sandıklar yer alırdı. Bu maskeler, cenaze törenlerinde aile tarafından tutulmuş aktörlerce takılırdı. Aktörler, maskeleri takıp, cenaze töreninde ağlayan, tas tutan kişilerin aralarında dolaşarak, onların acılarını paylaşırlardı. **Toynbee, J. M. C.:** *Death and Burial in the Roman World*, 2. Ed., New York 1996, s. 44.

²⁰ Antik Roma’nın ünlü giysisi olan togalar, yaklaşık 6 metre uzunluğunda yün kumaştan yapılan ve omuzlardan geçirilerek, vücudu örten giysilerdi. Genellikle beyaz renkte olurdu ve bir tunik üzerine giyilirdi. Roma tarihine bakıldığında, toga’nın Roma’nın kurucusu olan Romulus’un favori giysisi olduğu kabul edilmektedir. Önceleri erkek ve kadınlarca giyilen toga, zaman içinde erkek giysisi şeklini almış ve kadınlar stola giymeyi tercih etmişlerdir. Ancak togayı sadece Roma vatandaşları giyebilmekteydi. Yine ilerleyen zamanlarda, togalardaki farklılıklar, Romalıların a,t oldukları sınıfları da gösterir hale gelmiştir. **Scheid, J.:** *An Introduction to Roman Religion*, Transl. by J. Lloyd, Indiana 2003, p. 80.

²¹ **Ehrlich, E.:** *Amo, Amas, Amat and More*, New York 1987, s. 54.

fark edilmeyecek yerlerde gizlerlerdi²². Paralarını ve değerli eşyalarını evlerinde gizlemek istemeyen pek çok Romalı ise, bunları o dönemin bankaları şeklinde de faaliyet gösteren, pagan tapınaklarına bırakmışlardır²³. Tapınakların sağlam duvarları ve girişte duran güvenlik görevlileri, hırsızlara karşı etkili birer caydırıcı unsurdur. Üstelik Roma inanışlarına göre, tapınakta her kim suç işlerse, onu tapınağın tanrısı, cezalandırır²⁴. Tüm bu önlemlere rağmen, Roma'da hırsızlık ve özellikle tapınak soygunları yaşanmıştır. Hatta Romalıların kâfir ruh olarak tanımladığı bazı kişiler, tanrı ve tanrıça heykellerinin üzerindeki altın kaplamaları dahi sökecek kadar ileri gitmişlerdir²⁵.

Güvenlik gerekçesiyle, Romalılar evlerini dışa doğru açılan çift kapısı olan tek girişli şekilde inşa etmişlerdir. Evlerin pencereleri, yerden yaklaşık olarak iki buçuk metre yükseklikte, küçük pencerelerdi ve genellikle pencereler kepenklerle örtülmekteydi. Zengin Romalılar evlerinin inşasında mermer kullanırken, fakirler inşaatta ahşabı tercih ederlerdi. Ancak esas olarak kullanılan sistem aynı idi²⁶.

²² Avrupa'nın çeşitli yerlerinde özellikle Almanya'da yapılan kazılarda, Romalılara ait evlerin duvarlarındaki oyuklara gizlenmiş, bol miktarda Roma sikkesi bulunmuştur. **Kelly**, s. 196.

²³ Roma'daki bu gelenek, Avrupa'da hala pek çok banka binasının tapınak görünümünde olmasını anlaşılır kılmaktadır. Romalı zenginlerin paraları, Minerva veya İntikamcı Mars tapınaklarında korunmuştur. **Coolidge**, s. 11.

²⁴ **Coolidge**, s. 12.

²⁵ **Juvenal**, *The Sixteen Satires*, Transl. by P. Green, London 1985, s. 278; **Coolidge**, s. 12.

²⁶ Romalılar tek ve sağlam kapılı, küçük ve yerden yüksek pencere evler inşa ederken hem hırsızlardan, hem de kulak misafiri olup, evlerini dinlemeye kalkan komşulardan korunmayı hedeflemişlerdir. Romalı yöneticilerin getirdiği yanlış düzenlemeler sonucunda, bir dönem yönetimi, yöneticileri ve rejimi eleştirmek suç olarak kabul edilmiş ve sadece eleştiri biçiminde konuşma yapanlar, müsadere ve sürgün biçiminde son derece ağır cezalara maruz kalmışlardır. Bu uygulamanın çok daha vahim kısmı ise, ispiyonculuğu ödüllendirmesi idi. Suçlanan kişinin mahkum olması üzerine, onu ihbar edenler, müsadere edilen malların dörtte birini almaya hak kazanırlardı. Kısa bir süre sonra, Roma'da *delatores* denilen ihbarcılar, bu işi bir meslek haline getirmişler, aslı olan ya da olmayan ihbarlarla bir sürü kişinin yargılanmasına neden olmuşlardır. Aslında *delator*'u bir nevi savcı olarak düşünmek de mümkündür. Buna bağlı olarak, zorla, korkutarak, tehdit edilerek delil toplanması söz konusu olmuştur. Özellikle Claudius döneminde *delator* 'lük daha ciddiye alınır hale gelmiştir. **Türkoğlu**, (suç), s. 34.

Romalılar asma kilidi keşfedip, onu farklı şekillerde kullanarak, malların güvende saklanabilmesine yarayan bir teknolojiyi, insanoğluna kazandırmışlardır²⁷. Örneğin, şarap, zeytinyağı, bal ve benzeri malzemeleri barındıran büyük testilerini, birer saplarından zincirlemişler, bu zincirleri de, dükkândaki sütunlar veya benzeri sabit nesnelere asma kilitlerler bağlayarak sabitlemişlerdir²⁸. Dükkân sahipleri, dükkânlarını akşamları kapatırlardı. Gece açık, herhangi bir dükkân bulmak mümkün değildi. Bazı dükkânlarda, sahipleri aynı zamanda yaşadığı için, kapıları içeriden sıkıca kapatıp, arkasına dışarıdan açılmasını engelleyecek sağlam cisimler dayarlardı. Dükkânda kalmayanlar ise, dükkânlarını asma kilit ve benzeri yöntemlerle korumaya çalışırlardı²⁹.

Roma'da suçla mücadele ve mal güvenliğinin sağlanması için kullanılan teknolojilere örnek olarak, mühürleri de saymak mümkündür³⁰. Mühürler, Romalıların gündelik hayatta sıklıkla kullandıkları kilden yapılmış malzemelerdi. Mühürler, özellikle çömleklerin sahibinin kim, içindekinin ne ve hiç kimse tarafından dokunulmadığının anlaşılması amacıyla kullanılırdı. Örneğin, gemilerde amforaların ağzı kilden yapılmış mühürlerle sıkıca kapatılır, içinde ne olduğu bu mührün yanına yazılır ve mührün bozulmamış olması, amforaya dokunulmadığı anlamına gelirdi³¹.

Zamanla özellikle zengin Romalılar, haklarında bir ihbarda bulunulmasından, aşırı derecede korkar hale gelmişler, toplantılarda konuşmaktan çekinmişlerdir. Romalı ev sahipleri, arkadaşları ile birlikte olmak için düzenledikleri davetlerde, misafirlerine sessiz kalmayı, herhangi bir politik görüş açıklamaktan kaçınmayı hatırlatmak için, davetin verildiği odanın tavanına, "sessizliğin klâsik sembolü" olan gül sepetleri asardı. İngilizcede kullanılan "sub rosa- güllerin altında" teriminin taşıdığı "burada konuşulan burada kalır" anlamının da, Roma'daki bu kullanıma dayandığı düşünülmektedir. **Corwell**, F. R.: *The Revolutions pf Ancient Rome*, New York 1963, s. 196.

²⁷ Ağır kapılar ve bahçe kapılarında kullanılan özel çeşit kilitleri ile Romalılar kendilerini güvende hissetmişlerdir. Bu çeşit kilitlerin aktif olması için, öncelikle kullanıcının kilidi, özel anahtarı ile çalıştırması gerekirdi. Ağır ve büyük kapılarda kullanılan bu sistem sayesinde, kapı her iki taraftan da açılabilirdi. **Kelly**, s. 197; **Ehrlich**, s. 57.

²⁸ **Coolidge**, s. 15.

²⁹ **Lanciani**, s. 208, **Kelly**, s. 197.

³⁰ **Hadas**, s. 63.

³¹ **Hadas**, s. 64.

Varlıklı Romalılar, kimliklerinin göstergesi olarak, özel mühür yüzükleri takarlardı. Bu mühürlerle mallarını damgalayarak, hırsızlığa karşı korunmaya çalışırlardı. Sahibi malını bir iple düğümler ve düğümün uçları balmumuna batırırdı. Sonra bu balmumuna, mühürlü yüzüğü ile bastırırdı. Zamanla balmumu kuruyunca, yüzükteki mühür, eşyanın bağlandığı ipin düğümü üzerinde sabitlenmiş olurdu. Vasiyetnameler, sözleşmeler ve borç senetlerinin yazıldığı materyaller de bu şekilde düğümlenir ve mühürlenirdi³².

Romanın sahip olduğu teknoloji, vücut bütünlüğünün korunması için, hem vatandaşların, hem de askerlerin zırh giymelerini mümkün kılmaktaydı. Göğüs zırhları, tuniklerin üzerine ya da toga ve dış giysilerin içine giymeye elverişli koruyuculardı³³. Aslında Roma kanunları, Roma vatandaşlarının şehirde kılıç, bıçak ve benzeri silahları taşıyarak sokağa çıkmalarını yasaklamıştı³⁴. Ancak, Romalılar beğenmedikleri kanunları uygulamamakta oldukça

³² <https://global.britannica.com/topic/sigillography>;
<https://en.wikipedia.org/wiki/Sigillography>

³³ **Ehrlich**, s. 271. İmparator Augustus ve yardımcısı Marcus Vispanius Agrippa (M.Ö. 63- M.Ö. 10), anarşik duygular beslediği iddia edilen senatörleri ve diğer kişileri sorgularken, mutlaka göğüs zırhı giymişlerdir. **Suetonius**, *The Twelve Caesars*, Transl. by R. Graves, London 1984, s. 69.

³⁴ Roma şehrinde ve Roma devletindeki diğer şehirlerde, *pomerium* denilen ve sınırları, şehir duvarları ile tam anlamıyla örtüşmeyen bir merkez bulunmaktaydı. *Pomerium* kelimesi, *post* ve *moerus* yani “duvarların arkasında” olarak anlaşılabilir. Bu sınır, esas olarak dini kurallara göre belirlenmiş bir sınırdır ve buna göre ancak bu sınırlar dahilinde *auspices* şeklindeki dini törenler düzenlenebilir ve yine bu sınırlar dahilinde kimse silah bulunduramazdı. *Pomerium*’un içine ordunun girmesi yasaktı ve burada *imperium*’ları sona ererdi. *Pomerium*’un içine sivil alan- ev anlamına gelen ve *militiae*’nın zıttı olan *domi* denirdi. Bu sebeple, Romalılar *pomerium* içinde toga giyerken, dışarıda askeri kıyafetler giyip, silah taşıyabilirlerdi. *Magistra*’ların koruması olan *lictor*’ların dahi, *fascies*’lerinde taşıdıkları baltaları, *pomerium*’a girerken çıkarttıkları bilinmektedir. Bu kuralın istisnası ise, *dictator*’lerdi. *Dictator* denilen *magistra*’ya, *pomerium* içinde dahi, 24 adet silahlı *lictor* eşlik ederdi. Başarı ile neticelenen bir savaştan sonra, Roma orduları, başlarında *imperium* sahibi olan komutanları ile birlikte, *pomerium* sınırları dışında kamp kurarlar ve senato’nun kendilerine, zaferlerini kutlamaları için şehre girmeleri için izin vermesini beklerlerdi. Ancak böyle bir izin ile birlikte, Roma ordusunun silahlı askerleri şehre girerler ve zaferlerini halkla paylaşırlardı. Gerçekten lejyonların İtalya sınırlarına girebilmeleri için dahi, resmi olarak izin almaları gerekmektedir. Benzer

biçimde, yabancı kralların da, *pomerium* sınırlarının içine girebilmeleri kabul edilme-miştir. Örneğin Kleopatra, Roma'ya gelmesine rağmen, kutsal sınırların içine girememiş ve *pomerium* sınırları dışındaki bir köyde kalabilmiştir. *Pomerium* sınırları açısından önem taşıyan bir diğer husus ise, mezarlıklardır. Ölülerin de *pomerium*'da gömülmesine izin verilmezdi. Bu yüzden Roma mezarlıkları daima şehrin dışında yer alırdı. Bu kuralların tek istisnası, Roma için önemli zaferler kazananların ve vestal bakirelerinin mezarlarıdır. Bunlar, *pomerium*'un içine gömülürlerdi. Görüldüğü üzere, Roma şehrinin sınırları içinde, kural olarak Roma vatandaşlarının silah taşıyabilmeleri mümkün değildi. Bu yüzden Romalıların cinayet aleti olarak kullandıkları silahlar hançerler ve büyük çakılardı. Bu yüzden Tiberius Gracchus, bir sandalye ayağı ile dövülerek öldürülmüştü. **Aries & Durby**, s. 354 vd.; http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/secondary/SMIGRA*/Pomoerium.html

Her ne kadar Roma şehrinde silah taşımak yasak olsa da, bir şekilde *pomerium*'un içerisine silah sokmayı başaran bir Romalının, herhangi bir şekilde denetimden geçirilmesi, yakalanması da oldukça zordu. *Pomerium* içinde denetim yapan silahlı görevliler, ancak Augustus zamanında ortaya çıkmışlardır. 197 yılında Septimius Severus döneminde, bir lejyon devamlı surette İtalya'ya yerleştirilmiştir. İlerleyen zamanlarda ise, Roma vatandaşlarının, Roma şehri dahilinde silah taşıyabilmeleri mümkün hale gelmiştir. Bu hususta, *Corpus Iuris Civilis*, herkesin, kendine yöneltilen saldırılara karşı, kendini koruyabilme hakkı (*liberam resistens cunctis tribuimus facultatem*) olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Roma devletinin ilk zamanlarından itibaren bazı kişilerin, Roma şehri sınırları içinde, silah taşımaları mümkün kabul edilmişti. Bunlara örnek olarak avcılar ve şövalye sınıfı mensuplarını verebiliriz. Cumhuriyet döneminin ilerleyen zamanlarından itibaren, Romalıların büyük korkularından biri, köle isyanları haline gelmiştir. Kölelerin nüfusunun artması, bu isyanları tehlike hale getirdiği gibi, köle isyanlarının başkaca isyanları tetiklemesi de son derece olası idi. M.Ö. 135 yılında, Sicilya'da, belli bir efendinin kölelerine, son derece zalimce davranmasından ötürü, büyük bir köle isyanı başlamıştır. Bu efendinin köleleri ayaklanıp, efendilerini öldürmüş, daha sonra da, diğer kölelerin de katılımıyla, tüm şehri ele geçirmişlerdir. Söz konusu ayaklanma, başkaca huzursuz kişilerin de ayaklanmalarını tetiklemiş ve durum Birinci Köle Savaşının başlamasına yol açmıştır. Sicilya'daki kolluk kuvvetleri kölelerin ayaklanmasını durdurmayı başaramadıklarından, Roma'dan yardım istemişlerdir. Roma'dan gelen kuvvetler ayaklanmaları bastırdıktan sonra, Roma devleti, kölelerin herhangi bir silah bulundurmalarını yasaklayan ciddi düzenlemeler getirmiştir. Bu yasağın uygulamasına, o kadar önem vermişlerdir ki, Köle savaşını takip eden yıllarda, çok cesur bir köle, köylülere saldıran bir boğayı öldürmüş ve bu cesur hareketinden ötürü, resmi makamlarca övülmüş olmakla birlikte, yasağa uymamasından dolayı, derhal ölümle cezalandırılmıştır. İmparatorluk döneminde, *praetoriani*'nin, Roma şehrinde silah taşımaları söz konusu olmuştur. Aslında bir çeşit polis olarak hareket eden bu görevlilerin dahi, *pomerium*'da açık şekilde silah taşıyabilmeleri mümkün değildi. Daha sonraları, barbar istilacılar Roma şehrinin kapılarına dayandıklarında, bu savaşların

başarı olduklarında, silah taşımaya, ya da en azından silah gibi kullanacakları aletleri taşımaya³⁵ devam etmişlerdir³⁶.

B. Kurumlar

Romalılar, ordularını organize etmekte oldukça başarılı bir toplumdur. Kazandıkları büyük zaferler, bu saptamayı doğrular şekildedir. Suçla mücadele konusunda da, sivil Romalılar aynı sistemi kullanarak başarılı olmaya çalışmışlardır. Bu noktada, suçla mücadelede, insan gücünü esas alan Romalılar, can ve mal güvenliklerini korumayı hedefleyen kurumlar oluşturmuşlar ve çeşitli insanları güvenliği sağlamakla görevlendirmişlerdir³⁷.

1. Askeri Kurumlar

Roma devletinde daha önce de belirttiğimiz üzere, gerçek anlamda kurumsallaşmış bir kolluk kuvveti bulunmamaktaydı. Ancak yaşanan ciddi sıkıntılardan sonra, Augustus tarafından yapılan düzenlemeler sonucunda, Roma'da kolluk kuvvetlerinin temelleri atılmıştır denilebilir. Bu düzenlemeler çerçevesince Roma'da suçla mücadele etmek ve kamu düzenini sağlamak amacıyla başlıca üç birim oluşturulmuştur: *Praetoriae* muhafızları, şehir muhafızları ve *vigiles* birlikleri.

yarattığı tehlikeler, köle isyanlarından çok daha korkucu hale gelmiştir. Artık bu noktadan sonra, Romalıların silah bulundurmaları kabul edilir, hatta teşvik edilir hale gelmiştir. Barbar kavimlerine silah satan tacirler çok ağır biçimde cezalandırıldığından, üretilen silahlar sadece Romalılara ve daha ucuz şekilde satılmaya başlamıştır. **Beard, M. & North, J. & Price, S.:** *Religions of Rome, A History*, Vol. I, Cambridge 1998, s. 177 vd.

³⁵ Romalılar arasında suçla mücadele ve kendini savunma nedenleriyle silah taşımamanın yanı sıra, silahsız dövüşme tekniklerini öğrenme ve uygulama da oldukça popüler idi. *Pancratium* ve *colluctatio* Romalıların en fazla tercih ettikleri dövüş tekniklerindendi. *Colluctatio*, günümüzün güreşine benzerken, *pancratium*, daha çok juda ve karateye yakın bir dövüş tekniği idi. Romalılar çalışma saatlerinin ardından, günümüzün spor kompleksleri hizmetini veren ünlü Roma hamamlarına gider, burada *pancratium* veya *colluctatio* şeklinde spor yapıp, ardından da soğuk ve sıcak havuzlarda dinlendirici saatler geçirirdi. **Unsted, R. J.:** *At the Baths, A Roman Town*, New York 1986, s. 9.

³⁶ Romalılar, silah olarak sayılmayan büyük cep çakılarını, kendilerini savunmak amacıyla, daima yanlarında taşımışlardır. **Lanciani**, s. 208.

³⁷ **Kelly**, s. 198.

a. *Praetoriae Muhafızları (Cohortes Praetoriae)*

Praetoriani denilen *praetoriae* muhafızları, hem Roma'da, hem de savaş alanlarında, özellikle imparatorların kişisel güvenliğini sağlamak amacıyla oluşturulmuş özel birliklerdir³⁸.

Aslında *praetoriani*, imparatorlar tarafından koruma amaçlı olarak kullanılmadan çok daha önceleri, yaklaşık olarak M.Ö. 275 yıllarında, yüksek rütbeli askerleri ve *praetor*'ları korumak için de görev yaparlardı. Orduyu kumanda eden komutanın karargâhının yanında durur ve komutanı korurlardı. Komutanların çadırlarına Latince *praetorium* denildiği için, söz konusu muhafızlar *praetoriani* olarak adlandırılmışlardır. Romalı generaller, başarılı askerler arasından, hem karargâhlarını, hem de kendilerini koruyacak muhafızlar seçerek bu birliği oluşturmuşlardır³⁹. Farklı sınıflardan, piyade veya süvariler arasından muhafızlar seçilebilirdi. Son derece başarılı olan bu birliklerden zaman içinde, sadece savaş sırasında değil, her zaman faydalanılması gerektiği kanaati oluşmuştur. Augustus, *praetoriani*'den politik olarak yararlanmak için, kişisel koruması onlara görevlendirmiştir⁴⁰.

Toplam dokuz tabur *praetoriae* muhafızı bulunurdu ve bunlar, İmparatora olan yakın temaslarından ötürü, çeşitli avantajlara sahip olmuşlardı⁴¹. Örneğin *praetoriani* Roma *pomerium*'u sınırları dahilinde silah taşıma hakkı olan az sayıdaki insanlardandı. Ayrıca zorunlu hizmet süreleri, diğer askerlere göre daha kısa⁴², aldıkları maaş ise daha yüksek idi⁴³. Bu gibi avantaj-

³⁸ Campbell, J. B.: *The Emperor and Roman Army, 31 BC.-AD. 235*, Oxford 1984, s. 32.

³⁹ Zaten bu uygulamanın, *cohortes praetoriae*'nin temelini oluşturduğu düşünülmektedir. Üst rütbeli *magistra*'ların güvenliği, etraflarını saran *lictor*'lar tarafından sağlanırdı. Dando-Collins, S.: *Legends of Rome, The Definitive History of Every Imperial Roman Legion*, New York 2010, s. 41.

⁴⁰ Cooke, S. A. & Adcock, F. E. & Charlesworth, M. P.: *Cambridge Ancient History, Augustan Empire 44 BC to AD 70*, Vol. X, London 1952. s. 39 vd.

⁴¹ Belki de, Roma tarihindeki en fazla üne sahip olan askeri birlikleri, *cohortes praetoriae* idi. Rankov, B.: *The Praetorian Guard*, London 1994, s. 78.

⁴² *Praetoriani* 12 yıla sınırlı olacak şekilde hizmet verirken, M.Ö. 13 yılından itibaren, lejyonlardaki askerler 16 yıl boyunca görev almaktaydılar. Daha sonraları ise bu 16 yıllık hizmet süresi, 20 yıla kadar uzatılmıştı. Rankov, s. 77; Cowan, R.: *Roman Guardsman 62 BC-AD 324 (Warrior)*, s. 49

⁴³ Nero döneminde, *praetoriani* ücretleri, lejyonerlerin üç buçuk katı kadardı. Ayrıca bu hizmeti veren askerlerin ücretleri, yeni imparatorun tahta çıkarken dağıttığı *donativum*

larına rağmen *praetoriae* muhafızlığının çeşitli olumsuz tarafları da bulunmaktaydı. Öncelikle *praetoriani*, Roma halkı tarafından pek sevilmezdi. Roma halkı ve senatonun onlara duyduğu büyük korkunun sonucu olarak, bu iyi eğitilmiş, elit askerlere⁴⁴ hiç sempati ve hürmet beslenmemiştir⁴⁵. Bu birliklerin, 4. yüzyılda İmparator Constantine tarafından kaldırıldığı bilinmektedir⁴⁶.

M.Ö 2. yüzyıldan itibaren *cohortes praetoriae*, *praefectus praetorio*⁴⁷ tarafından kumanda edilmeye başlamıştır⁴⁸. *Praefectus praetorio* makamı, ilk olarak askeri yönlü olarak yani imparatorun ordusunu kumanda etmek için ortaya çıkmış bir makam olmakla birlikte, zaman içinde, Roma politikasında oldukça etkin bir rol kazanmıştır. Bu nedenle de, aynı anda bir asker, bir de sivil *praefectus praetorio* görev yapmaya başlamıştır⁴⁹.

ile daha da artardı. İmparatorlar, tahta çıktıklarında, ya da imparatorluk ailesi için önem taşıyan doğum günü, doğum, evlilik gibi çeşitli özel günlerde, çok büyük miktarlarda ödemeler yaparlardı. **Rankov**, s. 79; **Cowan**, s. 50.

⁴⁴ Önceleri *praetoriae* muhafızları sadece orta İtalya'daki (Etruria, Umbria ve Latium) 15 ila 32 yaş arasındaki sağlıklı, güçlü Romalılar arasından seçilirlerdi. İlerleyen zamanlarda ise, birliğe daha farklı bölgelerden gelen askerler de kabul edilmeye başlamıştır. *Praetoriae* muhafızları her zaman, Roma'nın en iyi askerleri olarak kabul edilmiştir. Bu göreve gelebilmek için, bir askerin sadece fiziksel olarak iyi durumda olması yetmezdi, ayrıca karakterinin de son derece iyi olması beklenirdi. Ancak iyi ve saygın ailelerden gelen ahlaklı erkekler *praetoriae* muhafızı olarak seçilirdi. **Howe**, s. 66.

⁴⁵ Juvenal, bir muhafızın giydiği sandaletin içine, halktan birilerinin gelip, kasıtlı olarak bir çivi yerleştirdiği anlatmaktadır. **Bingham**, S. J.: *The Praetorian Guard: A History of Rome's Elite Special Force*, London 2012, s. 11.

⁴⁶ **Cowan**, R.: *Roman Guardsman, 62 BC-AD 324*, Oxford 2014, s. 54.

⁴⁷ *Praefectus* makamı, şehir *praefectus*'u ve *praetor praefectus*'u olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. **Umur**, Z.: *Roma Hukuku Lügati*, İstanbul 1975, s. 163.

⁴⁸ Bundan önce her bir tabur, şövalye sınıfından gelen *tribunus*'un kontrolü altında idi ve birbirlerinden bağımsız olarak hareket ederlerdi. **Dando-Collins**, s. 57.

⁴⁹ **Türkoğlu**, H. G.: "Roma Cumhuriyet ve İlk İmparatorluk Dönemlerinin İdari Yapısı", *DEÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 2, 2011, s. 283 (idari); İmparator Vespasianus'tan itibaren *praefectus praetorio* makamına daima şövalye sınıfı mensupları getirilmiştir. Orduyu kumanda etme yetkisine sahip olan bu makam için, şövalyelik vazgeçilmez bir unsur teşkil etmekteydi. M.S. 2. yüzyıldan itibaren, *praefectus praetorio*, hem *cohortes praetoriae* hem de Roma'daki diğer garnizonları yönetmeye başlamıştır. **Howe**, L. L.: *The Praetorian Prefect from Commodus to Diocletian, AD. 180-305*, Chicago 1942, s. 32 vd.

b. Şehir Muhafızları (*Cohortes Urbanae*)

Roma şehrinin asayişini sağlamakla görevli en yetkili kişi, günümüzdeki duruma benzetmek istersek, adeta polis memurlarının şefi, *praefectus urbi* (şehir *praefectus*'u) olarak kabul edilirdi. *Praefectus urbi*, her zaman şöhretli ve tecrübeli senatörler arasından seçilirdi ve söz konusu makam, son derece prestijli olduğu gibi, ağır sorumluluklar da yüklerdi⁵⁰. Polis birliklerini idare etme yetkisinin yanı sıra, *praefectus urbi*, yargılama yapabilme yetkisine de sahipti⁵¹.

Praefectus urbi'nin kontrolü altındaki birliklere ise şehir muhafızları (*cohortes urbanae*) denilmekteydi. Şehir muhafızları, son derece katı bir askeri eğitimden geçmiş, toplam üç taburdan oluşurdu. Bunlar imparator Augustus tarafından kurulmuş⁵², Roma şehrine yerleştirilmiş ve imparator ile genel olarak Roma şehrinin güvenliğini sağlamakla görevlendirilmiş taburlardı⁵³. Her bir tabur, bir *tribunus* tarafından yönetilir ve 10'ar *centuria*'ya ayrılırdı. Görüldüğü üzere, şehir muhafızları ve bunlarla yakından bağlantısı olan *praetoriae* muhafızları şehirde güvenliği sağlama görevini üstlenmekle birlikte, esas olarak ordunun birer parçaları olarak kabul edilen askeri birliklerdi⁵⁴. Bu bakımdan da, *cohortes urbanae*, kolluk kuvveti rolünün yanı sıra,

⁵⁰ *Praefectus urbi*, İlk İmparatorluk döneminde Roma şehrinin düzeni ile görevli olan validir. Kural olarak, *praefectus urbi*, *praetor praefectus*'tan daha yukarıda bir mevki idi. **Türkoğlu**, (suç), s. 274 vd.

⁵¹ *Praefectus urbi* Son İmparatorluk döneminde, Roma şehrinin ve 100 mil çevresinin askeri ve mülki yönetiminden sorumlu olan ve ceza ve önemli kişiler arasındaki özel hukuk davalarını gören vali şeklini almıştır. *Praefectus urbi*, sadece Roma'daki değil, tüm İtalya'daki suçların denetiminden sorumlu hale gelmişti. İmparator Roma'nın dışında olduğunda, *praefectus urbi*, yönetimle ilgili önemli kararlar verebilecek kadar üst rütbeli bir görevli idi. **Türkoğlu**, (suç), s. 278; **Umur**, s. 163.

⁵² İmparatorluğunun son dönemlerinde, Augustus, muhtemelen Roma şehrinde görev yapan *praetoriae* muhafızlarından adam toplayarak, ilk üç şehir muhafızı taburunu oluşturmuştur. Şehir muhafızlarının kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, kaynaklarda bu tabur hakkındaki ilk açıklamaların, Suetonius tarafından yapıldığı bilinmektedir. Suetonius, Augustus'un vasiyetnamesini anlatırken, şehir muhafızlarının her birinin 500 sesterces ücret alacağını belirtmiştir. **Dando-Collins**, s. 22.

⁵³ Zaman içinde, *cohortes urbanae* Roma şehrinde başka şehirlerde de, oluşturulmuştu. **Echols**, s. 380.

⁵⁴ Şehir taburları ile *praetoriae* muhafızları arasındaki bağlantı, birbirlerini izleyecek şekilde numaralandırılmış olmalarında da anlaşılabilir. *Praetoriae* muhafızları, ilk dokuz

cephelerde başarılı savaşlar vererek, imparatorların başarılarına yardım etmiştir.

Aslında elimize ulaşan kaynaklardan, şehir muhafızları hakkında çok az bilgi sahibi olunabilmektedir. Haklarında bilinen husus; şehir muhafızlarının ihtiyaç duyulduğunda, festivallerde, bayramlarda, arenadaki gladyatör dövüşleri sırasında ya da *circus*'daki iki tekerlekli at arabaları yarışları sırasında yaşanan problemleri halletmeleri için çağırılacak olmalarıdır⁵⁵. Görev süreleri 20 yıllı sınırlı idi ve ücretleri, sıradan lejyonerlerinin aldığından iki katı, ancak kendilerinden daha prestijli bir pozisyon olan *praetoriae* muhafızlarının aldığından yaklaşık olarak yarısı kadardı. *Cohortes urbanae* önceleri, *cohortes praetoriae* ile aynı kamplarda kalmaktaydı⁵⁶. Bu çerçevede şehir muhafızlarının, günümüz polislerinin rutin görevlerini de yerine getirdiklerine dair bir bilgimiz bulunmamaktadır⁵⁷. Örneğin, şehir muhafızlarının, Roma'da gerçekleşmiş ufak, önemsiz hırsızlıklar, haneye tecavüz durumlarında da yetkili olup olmadığı bilinmemektedir.

Roma hukukunda suç-haksız fiil ayrımı bulunmadığından, Roma toplumunda önemsiz hırsızlık, haneye tecavüz gibi fiillerin özel hukuk çerçevesinde düzenlenmesi ve bu fiillerden zarar görenlerce soruşturulması şeklinde bir kanı oluşmuştu. Bu durumun değiştirilmesi hususunda, yetkililer çok da aceleci davranmamışlardır. Roma'da kolluk kuvvetlerinin vermesi gereken

tabur yani I-IX. şeklinde adlandırılırken, şehir taburları bunu takip eden yani X, XI ve XII. tabur olarak adlandırılırdı. İlerleyen zamanlar da ise, şehir muhafızlarına üç adet tabur daha eklenmiştir. **Echols**, s. 380.

⁵⁵ İmparator Nero, *cohortes urbanae*'yı bu çeşit gösterilerden, toplantılardan uzaklaştırmayı ve buralarda görev almalarını engellemeyi denemiş ancak bu girişimi başarılı olmamış ve geleneklerine bağlı Roma toplumu, şehir muhafızlarının hizmetlerinden bu gibi gösterilerde yararlanmaya devam etmiştir. **Echols**, s. 381.

⁵⁶ İlk kuruluşları sırasında, bu iki çeşit muhafız taburları, Roma'nın kuzeydoğu bölgesinde kurulmuş olan *castra praetoria* denilen kampta birlikte ikamet etmekteydiler. Daha sonra, Aurelia tarafından kendilerine Roma şehrinde, Campus Martius'da *castra Urbana* denilen ayrı bir kamp verilmiştir. **Dando-Collins**, s. 17.

⁵⁷ Bu görevlerinin yanı sıra, acil durumlarda, isyan, doğal afet gibi durumlarda, imparator şehir muhafızlarını göreve çağırabilirdi. Daha ilerleyen zamanlarda ise, şehir muhafızları, hem iç savaşlarda, hem de yabancılara karşı yapılan savaşlarda görev almışlardır. **Campbell**, s. 47.

hizmetler, önceleri büyük oranda yerel otoritelere ve vatandaşların bizzat kendilerine bırakılmıştır⁵⁸.

c. *Frumentarii*

Askeri kurumları açıklarken, üzerinde durulması gereken bir diğer birim ise, İmparatorluk döneminde, siyasi komplolar, entrikalar hakkında gizli bilgiler toplayan adeta imparatorun özel casusları olarak hareket eden *frumentarii*'dir. Her ne kadar, büyük gizlilik taşıyan görevleri ve imparatorun onlara verdiği değerden ötürü, ünleri imparatorluğun her yerine yayılmış olsa da, *frumentarii*, görevleri için özel olarak yetiştirilen bir birlik niteliği taşımazdı⁵⁹. Her bir sınır garnizonunda *spectulatores* denilen özel ulaklar görev yapmaktaydı. Bunlar, ordu karargahı ile Roma'daki genel karargah arasındaki olağan ve özel haberleşmeyi sağlardı. Bu iletişimi sağlamak için, her bir garnizonun belli sayıdaki askeri görevlendirmesi ise, zorunlu idi. Zaman içinde, *speculatores* denen ulakların gerçekleştirdiği görevler⁶⁰, *frumentarii* şeklinde özel bir birim oluşmasına yol açmıştır⁶¹.

Anlaşılabileceği üzere, *speculatores* ve onu izleyen *frumentarii*, sürekli imparatorluk sınırları içinde seyahat etmeleri ve devletin önemli adamları ile temas halinde olmalarından ötürü, bilgi toplama açısından en doğru tercih olmuşlar ve zaman içinde sadece casusluk şeklinde faaliyet gösteren gizli servisi haline almışlardır⁶². Roma imparatorluğunda, siyasi entrikalar sıklıkla karşılaşılan bir durum olduğundan ötürü, pek çok imparator, *frumentarii*'nin hizmetinden yararlanmıştı. Örneğin imparator Hadrianus'un yönetimi

⁵⁸ Aşağıda daha ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere, Augustus Roma şehrini *vici* denilen mahallelere ayırmıştır. Bunların başında da *vicomagistri* denilen görevliler bulunmaktaydı. Görevlendirildikleri mahallelerin asayişinden sorumlu olan *vicomagistri* nihayetinde *praefectus urbi*'nin denetimi altında bulunurlardı. **Rankov**, s. 64.

⁵⁹ Aksine, *frumentarii*, sıradan askerlerden arasından seçilen, ki bazıları tesadüfen bu göreve getirilmiş askerlerdi. **Cowan**, s. 64.

⁶⁰ *Speculatores*'in görevleri arasında, bağlı oldukları birimlerin ihtiyacı olan malzemelerin temini için gerekli bağlantıların kurulması, Roma'daki Levazım Birimlerine gerekli raporların verilmesi de yer almaktaydı. **Sinnigen**, W.: "Roman Secret Service", *Classical Journal*, November 1961, s. 65.

⁶¹ **Sinnigen**, s. 65.

⁶² Roma'da buldukları sürece, *Castra Peregrinorum*'a bölünmüşlerdir. **Cowan**, s. 60.

despotlaştıkça, *frumentarii*'nin görevleri artmıştır. Hristiyanlara yapılan zulümler sırasında da, *frumentarii* öne çıkmış, kimlerin hristiyan olduğu, nelerde gizli toplantılar yapıldığı onlar tarafından saptanmıştır⁶³. İmparator, kendisine rakip olabileceğini düşündüğü, yükselişteki bir asilin, yasal bir biçimde yok olmasını sağlayamıyorsa, *frumentarii* hızlı bir biçimde görevi ifa ederdi⁶⁴. Bu gibi nedenlerden ötürü, tehlike hale gelen *frumentarii*'ye, imparator Diocletianus üçüncü yüzyılın sonlarına doğru son vermiştir⁶⁵.

2. Sivil Kurumlar

Romalılar, ordularını organize etmekte oldukça başarılı bir toplumdur. Kazandıkları büyük zaferler, bu saptamayı doğrular şekildedir. Suçla mücadele konusunda da, sivil Romalılar aynı organize tekniklerini kullanarak başarılı olmaya çalışmışlardır. Bu noktada, suçla mücadelede, insan gücünü temel alan Romalılar, can ve mal güvenliklerini korumayı hedefleyen kurumlar oluşturmuşlar ve çeşitli insanları güvenliği sağlamakla görevlendirmişlerdir⁶⁶.

a. *Aedilis*

Cumhuriyet döneminin önemli *magistra*'larından biri olan *aedilis*, oyunların düzenlenmesi, yolların bakımı, pazar yerlerinin denetlenmesi ve

⁶³ Aziz Paul'un da *frumentarii* tarafından yakalanıp, hapsedildiği düşünülmektedir. **Barnes**, R. D.: "Legislation Against the Christians", 58 *Journal of Roman Studies*, 1968, s. 37.

⁶⁴ Gerçekten de, zaman içinde *frumentarii*, imparatorların tüm "kirli işlerini" gören bir birim haline dönüşmüştür. Üstelik işlerinde son derece başarılı olmalarından ötürü, toplumda büyük bir nefretle karşılaşmışlardır. **Cowan**, s. 60.

⁶⁵ Son derece tehlikeli olmakla birlikte, güç sahipleri açısından vazgeçilmez nitelikteki *frumentarii*'den, bir anda vazgeçebilmek mümkün olmamıştır. Bu yüzden de, *frumentarii*'nin ortadan kaldırılmasından çok kısa bir süre sonra, yeni bir isim ile benzer faaliyetler veren bir birim daha kurulmuştur. Gizli servis gibi hareket eden bu yeni birimin adı ise, *agentes in rebus* olmuştur. Ancak, *agentes in rebus*'un akıbeti de, kendisinden önceki *frumentarii*'den farklı olmamıştır. Dördüncü yüzyılın ortalarında, imparator Iulianus, *frumentarii* kadar kötü şöhrete sahip olmuş olan *agentes in rebus* birimini ortadan kaldırmıştır. **Sinnigen**, s. 65.

⁶⁶ **Kelly**, s. 198.

en önemlisi de Roma'nın asayişinin sağlanmasından sorumluydu⁶⁷. Bunlar bir sene için seçilirler ve aynı anda iki çift olmak üzere hizmet verirlerdi⁶⁸. *Aedilis*, tapınakların ve su yollarının bakımı, trafiğin denetlenmesi, yangınla mücadele, meyhane, hamam ve en önemlisi pazar yerlerinin, burada kullanılan ağırlık ölçülerinin, satılan ürünlerin denetlenmesi ve oyunların düzenlenmesi ve denetlenmesi görevlerini yerine getirirdi⁶⁹.

Roma'da günümüz itfaiyelerinin yaptığı görevleri ilk olarak *tresviri nocturni* denilen görevliler gerçekleştirilmekteydi⁷⁰. Ancak, 23 yılındaki büyük yangından sonra, itfaiye görevi *aedilis*'e verilmiş ve emrine 600 adet köle tahsis edilmiştir⁷¹. *Aedilis*'e, Roma şehri ve dolayısıyla da Roma halkını doğrudan ve çok yakından ilgilendiren yangınla mücadele etme kadar önemli bir görevin verilmesi⁷², siyasi kariyerlerinde yükselmek isteyen, büyük

⁶⁷ **Umur**, s. 20; **Türkoğlu**, (idari), s. 254.

⁶⁸ Aynı anda iki çift olarak *aedilis*'in bir çifti *pleb*'lerden seçilirken, bir diğeri hem *pleb*, hem de *patricius*'lar arasından seçilirdi. İşte bu hem *pleb* hem de *patricius*'ların seçilebileceği *aedilis* makamına *aedilis curulis* denilmektedir. Diğeri ise *aedilis plebis* olarak adlandırılırdı. Önceleri *aedilis curulis*, *aedilis plebis*'ten daha yüksek rütbeli olarak kabul edilirken, zamanla aralarındaki rütbe farkı ortadan kalkmış ve benzer işlevlere sahip olarak kabul edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Türkoğlu**, (idari), s. 254 vd.

⁶⁹ Önceleri *consul*'lün yükünü hafifletmek için, küçük bir *magistra*'lık olarak kurulmuştur. **Schulz**, F. *History of Roman Legal Science*, Oxford 1946, s. 84; **Türkoğlu**, (idari), s. 254.

⁷⁰ *Tresviri nocturni* ya da *triumviri nocturni* (gecenin üç adamı), özel mülkiyetlerinde olan köleleri Roma şehrinin önemli sorunlarından biri olan yangınlarla mücadele etmek için tahsis eden bir gruptur. Tamamen özel kişilerin faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan bu grup, zaman içinde yangınla ve Roma şehrindeki suçlarla mücadele etme de yetersiz kalmıştır. **Canter**, H. V.: "Conflagration in Ancient Rome", 27 *The Classical Journal*, No. 4, 1982, s. 270-288.

⁷¹ **Schulz**, s. 84.

⁷² Bu duruma, Roma devletinin adeta her döneminde rastlanılmaktadır. Cumhuriyet döneminde *magistra*'lıkları hiyerarşik sıralamalarına göre, üste yükselmek için bir basamak olarak kullanan Romalı siyasetçiler, İmparatorluk dönemlerinde de, bu tip görevlere imparatorun desteğini ya da halkın sevgisini kazanmak için talip olmuşlardır. Roma tarihinde, bazılarının görevlerini başarı ile gerçekleştirmedikleri, bu sırada ihmalkâr davrandıkları görüldüğü gibi, bazılarının da tam aksine büyük başarılar kazandıkları, fazlasıyla öne çıktıkları bilinmektedir. Örneğin Augustus'un yolunda ilerlemeye çalışan Egnatius Rufus, Roma şehrinin asayişini sağlamak için, getirildiği görevde, şahsi biri-

hedefleri olan hırslı Romalılar için, söz konusu pozisyonun büyük önem kazanmasını yol açmıştır⁷³.

İlk imparatorluk dönemi ile birlikte, diğer tüm *magistra*'lar gibi *aedilis* de, önemini yitirmiş, yetkileri başka makamlara devredilmiştir. Çalışmamız açısından önem taşıyan asayiş sağlama görevleri, esas olarak *praefectus urbi*'ye geçmiştir⁷⁴.

b. *Vigiles*

Yukarıda da belirtildiği üzere, imparator Augustus Roma şehrini bölgelere (*regiones*) ve mahallelere (*vici*) ayırmıştır⁷⁵. Bu ayırmda dini esaslar dikkate alınmış ve mahallerin korunması için koruyucu ruhlara güvenilmiştir. Her bir *vici*'nin sakinleri, aralarından dört kişiyi bir yıllığına *vicomagistri* olarak seçerlerdi ve *vicomagistri*, *praefectus urbi*'nin denetimi altında olurdu. Seçilen *vicomagistri*, seçildikleri bölgenin asayişinden ve daha da önemlisi, şehirdeki yangınları söndürmekten sorumluydu. Bu çerçevede, emirleri altında, yangınlara derhal müdahale edecek 600 adet köleden oluşan bir ekip bulunurdu. Bir süre sonra *vicomagistri*, belirli günlerde *magistra*'lara özgü kıyafetleri giyme ve *lictor*'ca eşlik edilme haklarına da sahip olmuştur. Böyle bir yetkilendirme, her bir Roma vatandaşına, Roma şehrinin güvenlik altına alınmasında pay sahibi olma ve bu şekilde vatanına karşı aidiyet hissi duyma olanağı sağlamaktaydı⁷⁶.

Roma'da yangınlarla sıklıkla karşılaşılmaktaydı. Yangınların bir kısmı kazara çıkmakta ve ahşap binaların sayısının fazlalığına bağlı olarak da hızla

kimlerini kamu hizmetlerinde kullanmış, şahsi kölelerini Roma'daki yangınları söndürmek için görevlendirmiş ve sonunda çoğu kişi tarafından tehlikeli olarak değerlendirilecek kadar popüler olmuştur. **Swain, H. & Everson Davies, M.: *Aspects of Roman History, 82 BC-AD 14, A Source Based Approach*, London 2010, s. 351.**

⁷³ Oyunlar, Romalı siyasetçilerin isimlerini en iyi şekilde duyurabildikleri ve kolaylıkla halkın sevgisini kazanabildikleri yerlerdi. Bu bakımdan oyun düzenleme yetkisi, Romalılar için oldukça önemli idi. Daha yüksek makamlara, örneğin *praetor*, *consul* olmak isteyenler, mutlaka *aedilis curulis* makamına geliyorlardı. **Türkoğlu, (idari), s. 255; Schiller, A. A.: Roman Law, Mechanisms of Development, Malta 1978, s. 84.**

⁷⁴ **Schiller, s. 85; Türkoğlu, (idari), s. 258.**

⁷⁵ **Harvey, D. K. *Daily Life in Ancient Rome, A Sourcebook*, 2016, s. 165.**

⁷⁶ **Swain & Everson Davies, s. 349.**

yayılmakta idi. Bir kısmı ise, kasten çıkarılmaktaydı. İsyanların, iç çatışmaların olağan olduğu bir toplumda, kasten çıkarılan yangınların sayısının fazla olması da aslında son derece doğaldır⁷⁷. M.S. 7 yılında forumda büyük bir yangın çıkmıştır. Söz konusu yangının, büyük borçları olan forumdaki dükân sahipleri tarafından kasten çıkarıldığı düşünülmüştür⁷⁸. Sonuç olarak bu ve bunun gibi pek çok yangın neticesinde yaşananlar, bu görev için 600 adet kölenin yetersiz kaldığını göstermiştir. Sistemdeki eksiklikler, M.S. 3 yılında Augustus'un kendi evinin yanmasına yol açmış ve üç yıl sonra yaşanan bir diğer büyük yangının ardından Augustus, Roma'daki yangınlarla mücadele etmek için, her biri 1000 adet azatlıdan oluşan 7 grup şeklindeki *vigiles* birimini kurmuştur⁷⁹. *Vigiles*, yangınla mücadelenin yanı sıra geceleri devriye olarak da gezerdi⁸⁰. Bu yedi grubun her biri, toplam on dört bölgenin ikisinin güvenliğinden sorumlu olurdu. M.Ö. 27 yılından itibaren Augustus, *vigiles*'e günümüzdeki polisler benzeyen fonksiyonlar yüklemiştir⁸¹. Böylece *vigiles*,

⁷⁷ Örneğin Ocak 52 yılında Clodius'un ölümünden sonra patlayan olaylarda forum'dan yayılan büyük yangın, neredeyse şehrin tamamını sarmış ve hatta senato binası dahi yanmıştır. M.S. 64 yılında Roma'da yaşanan büyük yangın sırasında, Roma'nın üçte birinin tahrip olduğu bilinmektedir. Genç imparator Nero, alevlerle mücadele etmesi için *vigiles*'i yönlendirmiştir. Ancak halk arasında, *vigiles*'in Nero'dan alınan talimatlar doğrultusunda, bilinçli olarak Roma'nın yanmasına göz yumdukları şeklinde dedikodular yayılmıştır. Bu dedikoduları destekleyecek bir gelişme ise, Nero'nun daha sonra, yangın neticesinde açılan alanlara kendisine çok büyük bir saray yaptırmış olmasıdır. Bu gelişmelerin aksine, Nero yangınla mücadele etmek için, halkın suya daha kolay ulaşabilmesini sağlayacak çeşitli düzenlemeler de yapmıştır. Ayrıca, binaların ortak duvar kullanmalarını da yasaklamıştır. **Swain & Everson Davies**, s. 350.

⁷⁸ Zaten Augustus'un *vicomagistri*'nin emrine başta yangınlarla mücadele etmek üzere 600 adet köle verilmesine dair düzenlemelerin temelleri de bu yangın neticesinde atılmıştır. **Baillie Reynolds**, P. K.: *The Vigiles of Imperial Rome*, Oxford 1926, s. 25 (vigiles).

⁷⁹ Augustus bu birimi oluştururken, İskenderiye-Mısır'daki birimleri örnek almıştır. İlk zamanlarda, *vigiles* birimine adam bulmakta zorluk çekilmiş, ancak tatmin edici düzenlemelerle bu sorun çözülmüştür. Birime ismini kaydettireceklere ilişkin olarak M.S. 24 yılında çıkarılan *lex Visellia*'da, 6 yıllık hizmetini tamamlamış *vigiles*'e Roma vatandaşlığı ve yüklü bir para ödeneceği getirilmiştir. 2. Yüzyılın sonunda, Roma vatandaşlarının da *vigiles* olabilmesi mümkün kılınmıştır. **Baillie Reynolds**, (vigiles), s. 32.

⁸⁰ Zaten *vigiles*'in esas olarak görev yaptığı zaman dilimi gece idi. **Baillie-Reynolds**, s. 435.

⁸¹ Örneğin, kendi bölgelerindeki, şüphelileri tutuklayabilirdi. **Adkins, L. & Adkins, R. A.**: *Handbook to Life in Ancient Rome*, Updated Edition, New York 2004, s. 69.

esas olarak hırsızlık ve sokaklarda huzuru bozucu hareketlerle mücadele etmiştir⁸². Önceleri geçici bir kurum olarak düşünülen *vigiles* (diğer bir isimleri de *spartoli*)⁸³, zamanla hem itfaiye, hem de bekçi hizmeti vermesi yüzünden vazgeçilmez hale gelmiştir⁸⁴.

İtfaiye hizmeti veren *vigiles*, standart itfaiyecilik ekipmanlarına sahipti. *Sipho* denen atların çektiği itfaiye pompaları, balta, kova, kanca, kazma, *ballistae* denen yanan binaları yıkmak için kullanılan büyük güller bu ekipmanlara örnek gösterilebilir⁸⁵. Hatta *vigiles*'in tıbbi destek vermesi de söz konusu olurdu.

İmparatorluk döneminde Roma şehrinin düzen ve asayişini sağlamakla ve yangınlar mücadele etmekle görevli, şövalye sınıfından seçilen⁸⁶ üst düzey memur *praefectus vigilum*'du⁸⁷. Zaman içinde, sahip oldukları önemi

⁸² Yukarıda da belirtildiği üzere, ayaklanmalar, cinayetler, geniş çaplı isyanlar askeri birlikler tarafından kontrol edilirdi. Bu konularda esas görevli olan şehir muhafızları olup, belli noktalarda *praetoriae* muhafızlarının da yardımına başvurulurdu. Ancak, *vigiles*' Bkz. Askeri Kurumlar kısmı.

⁸³ *Vigiles*'in halk arasında kullanılan adı taşıdıkları içi su dolu küçük kovalardan ötürü *spartoli* idi. **Canter**, s. 271.

⁸⁴ *Vigiles*, şehirdeki hırsızları, kaçak köleleri yakalar ve Roma sokaklarında düzeni sağlardı. İmparator Alexander Severus zamanında, hamamların geceleri de açık bırakılmaları üzerine, *vigiles*' hamamların güvenliğini sağlama görevi de yüklenmiştir. *Vigiles* birimleri, kural olarak, Ostia veya Portus gibi Roma'nın liman kasabalarında yerleştirilirdi. M.S. 2. yüzyılın ortalarından önce, özel evlerde faaliyetlerini devam ettiren *vigiles*'e, bu tarihten sonra ait resmi merkezler oluşturulmaya başlamıştır. Üçüncü yüzyılın başlarından itibaren, 40 ile 45 görevlinin çalıştığı *excubitoria* denilen alt merkezler kurulmuş ve *vigiles* faaliyetlerini daha sistematik olarak yürütmeye başlamıştır. **Baillie Reynolds**, (*vigiles*), s. 37 vd.

⁸⁵ *Vigiles*, su pompaları ile yangınlara müdahale etmenin yanı sıra, kovalarla köprü oluşturmak suretiyle de yangınları söndürürdü. Ateşin havasız bırakılması, çeşitli kimyasal maddeler dökülerek söndürülmesi de, kullanılan tekniklerdendi. **Canter**, s. 274.

⁸⁶ Bu seçimi imparator yapardı ve *praefectus vigilum*, biner adet *vigiles*'lerden oluşan yedi grubu yönetirdi. Söz konusu makamın yargılama alanında da yetkileri bulunmaktaydı. Örneğin, geceleyin sokakta yapılan ufak çaplı hırsızlıkların mahkemede yargılamasını *praefectus vigiles* tarafından yapılırdı. Daha büyük çaplı hırsızlıklar, suçlar ise *praefectus urbi* tarafından yargılanırdı. *Praefectus vigilum* görev hiyerarşisi içinde, *praefectus urbi*'nin altında yer alırdı. **Adkins & Adkins**, s. 70.

⁸⁷ Önceleri esas olarak asayiş sağlamak için bekçilerin ve itfaiyenin başı olarak görevlendirilen *praefectus vigilum*'a, daha sonraları, kundakçılık, hırsızlık ve sahte evrak

ve bağımsız statülerini yitirmeye başlayan *vigiles* M.S. 3. yüzyılın başlarından itibaren, *praefectus praetorio*'nun kontrolü altına geçmiştir⁸⁸.

c. Collegium

Collegium, Romalıların kardeşlik anlayışı çerçevesince oluşturdukları, mesleki dayanışma ve yardımlaşma sağlayan derneklerdi. *Collegia*, mesleki lonca, sosyal kulüp ve defin hizmetleri veren kurum gibi birbirinden farklı pek çok işlevlere sahipti. Suçlulara ait *collegium* dahi bulunmaktaydı. *Collegium*, organizasyon olarak, Roma senatosunu örnek almaktaydı. Örneğin toplantı salonu *curia* olarak adlandırılmıştı. Yasal olarak bir *collegium* kurmak için üç kişi gerekmektedir. Bu kuralın tek istisnası, *consul collegium*'u idi. Bu sadece iki *consul*'den oluşmaktaydı⁸⁹. Kural olarak,

düzenlenmesi gibi suçlarla mücadele edebilmesi için olağanüstü yetkiler tanınmıştır. Hatta üçüncü yüzyılın sonunda, kendisine polis gücü olmanın yanı sıra, hukuk alanında da yetki verilmiştir. Meslek odalarına ve özellikle de bankalara karşı açılan davalara bakabilme hakkını elde etmiştir. Bu yüzden bu makamına hukukçular getirilmiş ve Romalılar arasında yükselmenin bir basamağı olarak görülmüştür. **Türkoğlu**, (idari), s. 282, **Campbell**, s. 53; **Umur**, s. 164. D. 1.15; C. 1.43.

⁸⁸ **Adkins & Adkins**, s. 70.

⁸⁹ Roma'da dört adet önemli dini *collegium* bulunmaktaydı. Bunlar; *Pontifex maximus*, *Augures* ve *Quindecimviri Epulones* idi. Ancak *collegia*'nın tarihsel gelişimi hakkında elimize çok da fazla bilgi ulaşamamıştır. Asil sınıfa mensup Romalı yazarlar, çalışan sınıfın haklarının korunmasına ya da ibadetlere, dini merasimlere yönelik olan *collegium* hakkında çalışmaya çok istekli olmamışlardır. Daha çok orta ya da alt gelir seviyesine sahip, asil olmayan Romalıları koruyacak şekilde faaliyet gösteren *collegia*'nın istisnası, son derece prestijli bir dernek olan, bankerlere ait *Collegium Pistorum*'du. Bu *collegium*'da görev alanlar Roma Senatosuna girmektedirler. Zaten *collegium*'un yöneticileri, toplumda nüfuz sahibi kişiler olurlardı. Roma hukukuna göre, *collegia* hiçbir zaman günümüzdeki tüzel kişiler kadar gelişmiş bir hukuki konuma gelememiş ve esas düzenleme noktası *collegia*'nın yasal ya da yasa dışı yani *collegium legitima* ya da *collegium illicita* olup olmadığı oluşturmuştur. Roma devletinin farklı dönemlerinde, yöneticilerin *collegia*'ya olan yaklaşımlarına bağlı olarak, ilgili düzenlemeler ya sert, ya da yumuşak biçimde olmuş ve bu çerçevede belirli dönemlerde, *collegia*'nın çoğunluğu yasal ya da yasa dışı olarak sayılmıştır. Yasadışı *collegia*'nın en ünlüsü, Hristiyanlar tarafından oluşturulandı. Ayrıca, yerel yöneticilerin ve *magistra*'ların, kendi yetki alanları dahilindeki *collegia*'yı yasaklama ve kapatma yetkileri de mevcuttu. Romalı otoritelerin izledikleri dönemlik politikalara göre, bir *collegium*'un bir süre yasal, daha sonra yasa dışı olması da, ya da bunun tam aksi, müm-

zengin ve nüfuzlu bir Roma vatandaşı (*patron*) tarafından yönetilen *collegium*'un tüzel kişiliği bulunmaktaydı. *Collegium*'un üyeleri, *patron* ile bizzat görüşebilir, dilek, temenni ve şikâyetlerini dile getirebilirlerdi. Ayrıca *collegium*'un temelinde yatan kardeşlik anlayışı, üyelerin her birinin, bir diğerine gerekli olduğunda yardım etmesine olanak sağlamaktaydı. Bu bağlamda, aynı *collegium*'da bulunanlar, birbirlerine suçla mücadele hususunda da yardımcı olmaktaydılar. Bunlar adeta bir esnaf dayanışması şeklinde, buldukları yerdeki huzuru ve güvenliği sağlardı⁹⁰.

d. Güvenliği Sağlamakla Görevli Köle ya da Azatlılar

Romalılar, çeşitli tipteki malları korumaları için bazı görevliler çalıştırmışlardır. Bu görevlilere genel olarak *custio* denilmekteydi ve korudukları malın ya da kişinin adı da, ayırt edici olarak *custio*'nun arkasına eklenmekteydi. Örneğin *custos corporis*, şahsi koruma (bodyguard) anlamına gelmektedir⁹¹. Efendisinin oğlunun okul malzemelerini taşımakla görevli olan köleye *capsillarius* denilirdi⁹². *Capsillarius*, aynı zamanda efendinin oğlunun hamamda elbiselerini de korurdu⁹³. Romalılar arasında yaygın olan bir diğer güvenliği sağlamakla görevlendirilmiş personel ise, *peritates* idi. Bunlar dükkânlarda, depolarda hırsızlık, kapkaç vakalarını engellemekle görevli idiler⁹⁴.

Romalıların binalarının güvenlik görevlisi ise, binaların girişini koruyan Roma tanrısı Janus'un hizmetkârları idi. Günümüzün güvenlik görevlileri, belki de kapıcıları gibi hizmet veren bu görevliler, genellikle hadım edilmiş kölelerdi ve binanın girişinde zincirlenmiş şekilde bekler, taşıdıkları

kündü. Long, G.: "Collegium", *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, John Murray, London 1875.

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/secondary/SMIGRA*/Collegium.html

⁹⁰ *Collegium* hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Küçük, E.: *Roma Hukukunda Augustus Zamanına Kadar Derneklerin Hukuki Durumu*, Ankara 2006.

⁹¹ Kelly, s. 198.

⁹² *Capsa* denilen Romalılara has evrak çantaları, silindir biçimli dosyalardı. Bunların içinde parşömen tomarları taşınırdı. Kelly, s. 198.

⁹³ Kelly, s. 198.

⁹⁴ Coolidge, s. 20.

büyük sopalara ve yanlarındaki köpekleri ile girişi kontrol ederek güvenliği sağlardı⁹⁵. Romalı zenginlerin evlerinin kapısında, çoğunlukla “*cave cavum* -dikkat köpek” işareti yer alırdı⁹⁶. Romalılar, atlarla birlikte, köpeklerine büyük değer vermişler ve bu iki hayvanın insanın en iyi dostu olduklarına inanmışlardır. Roma döneminde yaşayan büyük ve güçlü köpekler, evlerin bekçileri olarak kullanılmış ve onlara büyük sevgi ve saygı gösterilmiştir⁹⁷.

Binaların girişini koruyan görevlilerin yanı sıra, Romalıların evlerinin içini korumakla görevlendirdikleri *cancellarius* ve *cubicularius* denilen iki çeşit köle daha bulunmaktaydı. *Cancellarius*'un yeri, efendinin odasının kapısının önü idi. Buradan, eve gelen ziyaretçileri izler ve herhangi bir hırsızlık yapılmasına engel olurdu⁹⁸. *Cubicularius* ise, efendinin yatak odasının dışında bekler ve efendi uyurken onu korurdu. Bu görevlere getirilen köleler, efendinin mahremine girdiği için, doğal olarak, efendisinin güvenini kazanmış, sadık köleler arasından seçilirdi. İlerleyen zamanlarda, *cancellarius* ve *cubicularius* olan kölelerin, efendinin özel işlerinden sorumlu kâhyalar tarafından hadım edilmeleri söz konusu olmuştur⁹⁹.

⁹⁵ Harvey, s. 151 vd.

⁹⁶ Sinnigen, s. 66; MacMullen, R.: *Enemies of the Roman Order*, Massachusetts 1966, s. 165.

⁹⁷ M.Ö. 95-45 yılları arasında yaşamış olan Romalı şair ve filozof Lucretus, korkutucu havlaması ve güçlü dişleri ile Molossus cinsi köpeklerin ne kadar başarılı bekçiler olduğuna dair yazılar yazmış, diğer bir yazar ve bilgin Büyük Plinius (M.S. 23-79) ise, sahibinin öldürüldüğünü gören sadık bir köpeğin, daha sonra, katili nasıl teşhis edip, olayı inceleyenlerin katili yakalamasını sağladığını anlatmıştır. Kelly, s. 199. Romalılar kazları da, güvenlik amacıyla beslemişlerdir. M.Ö. 387 yılında Galyalılar, Roma'ya saldırıp, şehri kuşatmışlardır. Gecenin karanlığında bir grup Galyalı, şehrin içine sızmak için, Romalıların korumasız bıraktıkları bir kayalıktan tırmanırken, yakındaki Juno manastırında beslenen kazlar, yabancıların seslerini duyup, korkuyla bağırmağa başlayınca, Romalıların Galyalıların saldırısını fark edip, şehri kurtarmışlardır. MacGregor, M.: *Story of Rome*, New York 1914, s. 102 vd.

⁹⁸ Zaman içinde, *cancellarius* pozisyonu iyileşmiş ve efendilerinin gözünde daha kıymetli köleler ya da azatlılar bu göreve getirilir hale gelmiştir. Efendilerinin özel sekreteri haline gelen *cancellarius*, İngilizceki “chancellor-şansölye” unvanının da kaynağını oluşturmuştur. Bradley, K.: *Slavery and Society at Rome*, Cambridge 1994, s. 68.

⁹⁹ Gamauf, R.: “Slaves Doing Business: The Role of Roman Law in the Economy of a Roman Household”, *16 European Review of History*, I. 3, s. 334 vd.; Bradley, s. 68 vd.

Romalıların, yalnızca evlerinde korunmaları yeterli olmamaktaydı. Yukarıda da belirtildiği üzere, Roma sokakları, büyük tehlikeler taşımakta, kişilerin can ve mal güvenlikleri gerektiği gibi korunmamaktaydı. Romalılar özellikle akşamları bir sokak köşesinden geçerken, burada kendisini ne beklediği hakkında büyük korkular taşımaktaydılar. Politik bir rakibin, çılgın bir kölenin, hırsızın, gecenin karanlığından bir köşeden aniden çıkıp, kendisini bıçaklayacağı endişeni taşıyan Romalılar, sokaklarda güven içinde dolaşamazlardı. Zengin Romalılar, kamuya açık yerlere giderken mutlaka yanlarında onları koruyacak güçlü bir kişinin bulundurulmasına özen gösterirlerdi. Adeta şahsi koruma olarak görev yapan bu kişiler, zengin Romalıların sokaklarda güvende hissedebilmeleri için kaçınılmaz olmuştur¹⁰⁰. Zengin Romalıların korumalığını yapan bu kişileri çeşitli başlıklar altında toplamak mümkündür: *Satellites*; Bunlar, korudukları kişinin etrafında etten bir duvarı örerek, onu güvende tutarlardı. Şahsi korumaların, iç kortejinde *satellites* yer alırdı. *Stipatores*; *Satellites*'in etrafında bulunan, yani koruma kortejinin dışındaki görevlilerdi. Yaya ya da atlı olarak refakat ederek, korteji dışarıdan gelecek her türlü müdahaleye karşı korurlardı¹⁰¹. *Ante ambulones*, denilen korumalar ise, öncü birlik pozisyonundaydılar. Bunlar kortejin önünde yer alırlar ve ona yol açarlardı. *Ante ambulones*'in tam zıddı ise, *pedisequire* adı verilen korumalardı. Bunlar da, kortejin arkasında bulunur ve korteje geriden yapılabilecek saldırılara engel olurlardı¹⁰².

Bunların yanı sıra, zengin ve üst rütbeli bir Romalının sahip olabileceği, daha başka korumalar da söz konusu idi. Örneğin *cursores*, efendisinin at arabasının önünde koşarak, efendi ata binmek ya da tahtirevanında taşınmak isterse diye yol açan kölelerdi. Bunlar genellikle Nübyeliler¹⁰³ arasından seçilirlerdi¹⁰⁴. *Lanternari* ise, efendilerine geceleri dışarıda eşlik ederek,

¹⁰⁰ **Aries & Duley**, s. 152.

¹⁰¹ **Dempsey**, J. S.: *Introduction to Private Security*, 2. Ed., California 2011, s. 4.

¹⁰² **Dempsey**, s. 4.

¹⁰³ Nübyeliler, Kuzey Afrika'da yaşayan etnik bir gruptan olanlara verilenlere addır.

¹⁰⁴ Bu gruptaki korumalar, esasen motorsikletli escortların çıkış noktasını oluşturmuşlardır ve İngilizcede öncü anlamına gelen *precursor* ifadesi, Roma'daki *cursores*'ten türemiştir. **Kelly**, s. 199, **Lanciani**, s. 206.

Roma'nın karanlık ve suç oranı yüksek yollarını, efendileri için aydınlatmak için meşale taşıyan kölelerdi¹⁰⁵.

C. İnanç Sistemi

Romalılar, güçlü inanışları olan bir toplumdur. Çoğu antik toplumda olduğu gibi, Roma'da da, gündelik hayatta karşılaşılan her bir olayın, durumun ilahi güçlerle bağlantısı olduğuna inanılırdı. Başarılı, sağlıklı ve güçlü olabilmek için doğru tanrıya, doğru şekilde ibadet edilmeliydi. Aksi halde, lanetlenmek, tanrıların gazabına uğramak son derece doğal bir netice idi. Tanrıların desteğini alabilmek için, Romalılar özel merasimler düzenlerler, adaklar sunarlar, muskalar takarlar, dua ederlerdi¹⁰⁶.

Elimize ulaşan Roma dualarının çoğunluğu, genel olarak sağlık ve refah için yapılan dualar şeklindeydi (Ben, ailem ve evim). Ayrıca pek çok Roma duası, düşmanlara, rakiplere karşı yapılan lanetleri de içerirdi¹⁰⁷. Romalılar, evlerini korumaları için belli bazı tanrılardan yardım isterlerdi. Evlerinin giriş kapısının üzerindeki pervazlara, kurt burnu şeklinde amblemler yaparak, kurdun atıklığını ve vahşiliğini şekillendiren Romalılar, bu şekilde şeytani ruhları kovacaklarına inanırlardı¹⁰⁸.

Roma evlerinin içinde, şöminenin yanında Lar'ın heykeli bulundurulurdu¹⁰⁹. İnsan formunda yapılan heykellerde Lares, hırsızlara karşı uygula-

¹⁰⁵ Kelly, s. 199, Lanciani, s. 207.

¹⁰⁶ Liversidge, J.: *Everyday Life in the Roman Empire*, New York 1976, s. 182.

¹⁰⁷ İspanya'da bulunmuş olan, kurşun bir levha üzerine kazınmış, yeraltı tanrıçası Prosperina'nın mabedinin duvarına çakılmış, bir Romalıya ait dua şu şekildedir: "Yüce Tanrıçam, sana yalvarıyorum, dua ediyorum ve senden bana karşı hırsızlık suçunu işleyen kişiden intikamımı almanı, şu listedeki bana ait şeyleri ödünç alan, çalan, kullanan her kim varsa onları, korkunç bir ölümle cezalandırmanı istiyorum; Altı ceket, iki pelemin..." Liversidge, s. 183.

¹⁰⁸ Liversidge, s. 184.

¹⁰⁹ Koruyucu tanrılar olduklarına inanılan Lares'in Romalıların evlerini, sahip oldukları malları koruyup, gözettiklerine inanılırdı. Romalıların evlerinde, şöminelerin kenarına, aile yemekleri sırasında masaya, önemli aile toplantılarında, görünen bir yere, mutlaka Lares heykeli yerleştirilirdi. Bunların, Roma ailelerinin tanrıları olduğu da düşünülmekteydi. Hatta karayolları, denizyolları, tarlalar, çiftlik hayvanları, köyler, şehirler, hep belli bir Lar ya da birden çok Lares tarafından korunurdu. Beard, s. 139. Bonnefoy, Y.: *Roman and European Mythologies*, Transl. by W. Doniger, Chicago 1992, 116.

nacak intikam güçlerini sembolize eden, köpek derisinden yapılmış cübbeler giyerlerdi¹¹⁰. Bahçelerin ve verimliliğin tanrısı Priapus'un heykeli, mutlaka bahçe avlularında yer alırdı¹¹¹. İnsan formunda olmakla birlikte, oldukça garip şekildeki bu heykeller Romalıların bahçelerine gizlice giren kişileri korkutmak amacıyla, korkuluk olarak kullanılırdı¹¹², Koruyucu olarak sığınılan bu tanrıların yanı sıra Romalılar, evlerinin en yakınında tapınağı olan tanrı ya da tanrıçadan, komşu olmalarından ötürü, kendilerinin can ve mal varlıklarını koruyacakları inancı ile yardım isterlerdi¹¹³.

Romalıların inanç sistemleri çerçevesince kendilerini ve mallarını korumak için başvurdukları bir diğer yol ise, üzerlerinde muska taşımak idi. Çeşitli taşlar, madenler, insan ya da hayvanların bazı organları, şekiller ve çeşitli eşyalar, Romalılar tarafından koruyucu güçlere sahip olarak addedilerek, muska olarak taşınırdı¹¹⁴.

SONUÇ

Roma devleti, ciddi anlamda güvenlik sorunları yaşayan bir toplumdur. Bu bakımdan Romalılar, suçla mücadele ve kamu düzenini sağlayabilmek için farklı yöntemlere başvurmuşlardır. Birlikte çalışarak, çeşitli kurumlar oluşturmuşlar, teknolojilerini mümkün olduğunca bu alanda geliştirmişlerdir. Her ne kadar gelişmiş bir kolluk kuvvetleri olmasa da, önceleri kişisel olarak, sonra da resmi görevlilerce, güvenliklerini sağlamaya çalışmışlardır. Bunun için, ilahi güçlerden yardım istemeyi de unutmamışlardır.

¹¹⁰ **Scheid**, s. 43.

¹¹¹ **Bonnefoy**, s. 139 vd.

¹¹² **Kelly**, s. 200.

¹¹³ **Liversidge**, s. 183.

¹¹⁴ Romalılar arasında en popüler muskalardan biri erkek üreme organı biçimindeki muskalardı. Ancak bu çeşit muska, herhangi bir cinsellik anlamı içermemekte idi. İnsanın doğadan üstün hale gelmediği Roma döneminde, elektronik, atomik güçler bulunmadığından, insanların hayal güçlerinde bile sahip olabilecekleri en büyük güç, üreme, dolaşısıyla da bir insanın yaratabileceği en büyük mucize yeni bir hayat yaratmak idi. Bu yüzden bu tip muskalar, güzel mucizelerin gelmesini sağlayabilmesi niyetiyle, Romalılar, özellikle de buluğa erme yaşına kadar erkek çocukları arasında, onları şeytandan koruması için, oldukça popüler idi. **Beard**, s. 57.

Roma toplumunun geleneksel yapısı çerçevesince, özellikle ilk dönemlerinde, vatandaşların can ve mal güvenliğinin sağlanması görevi, bizzat vatandaşların kendisine yüklenmişti. Bu yüzden de, Romalılar teknolojilerini, organizasyonlarını ve inanç sistemlerini kendi kendilerini koruma odaklı şekilde geliştirmişlerdir. Zaman içinde, suçla mücadele ve kamu düzeninin sağlanması ile görevlendirilmiş resmi kurumlar oluşturulmuş olsa da, bu alanda istenen şekilde gerçek bir başarı elde edilememiştir. Roma'da var olan kolluk kuvvetleri ise esas olarak askeri menşeli olmuştur. Zaten genel olarak bakıldığında, Roma devletinin gücü ordusundan kaynaklanmakta ve her alanda askerin büyük gücü söz konusu olmaktaydı. Bu yüzden de, Roma en etkin kurumu olan ordu ile asayiş sağlanmayı tercih etmiştir. Roma imparatorları da siyasi başarılarını, askeri güce ve ordunun desteğine dayandırmışlardır.

KAYNAKÇA

- Abbott, F. F.:** *Roman Politics*, New York 1923.
- Adkins, L. & Adkins, R. A.:** *Handbook to Life in Ancient Rome*, Updated Edition, New York 2004.
- Aries, P. & Dulig, G.:** *A History of Private Life from Pagan Rome to Byzantium*, Massachusetts 1987.
- Baillie Reynolds, P. K.:** *The Vigiles of Imperial Rome*, Oxford 1926.
- Baillie Reynolds, P. K.:** “The Police in Ancient Rome”, *The Police Journal*, N. 1, 1928, s. 432-442.
- Barnes, R. D.:** “Legislation Against the Christians”, 58 *Journal of Roman Studies*, 1968, s. 32-50.
- Beard, M. & North, J. & Price, S.:** *Religions of Rome, A History*, Vol. I, Cambridge 1998.
- Bingham, S. J.:** *The Praetorian Guard: A History of Rome’s Elite Special Forces*, London 2012.
- Bonnefoy, Y.:** *Roman and European Mytologies*, Transl. by W. Doniger, Chicago 1992.
- Bradley, K.:** *Slavery and Society at Rome*, Cambridge 1994.
- Campbell, J. B.:** *The Emperor and Roman Army, 31 BC.-AD. 235*, Oxford 1984.
- Canter, H. V.: “Conflagration in Ancient Rome”, 27 *The Classical Journal*, No. 4, 1982, s. 270-288.
- Cooke, S. A. & Adcock, F. E. & Charlesworth, M. P.:** *Cambridge Ancient History, Augustan Empire 44 BC to AD 70*, Vol. X, London 1952.
- Coolidge, O.:** *Roman People*, Boston 1959.
- Corwell, F. R.:** *The Revolutions of Ancient Rome*, New York 1963.
- Cowan, R.:** *Roman Guardsman 62 BC- AD 324 (Warrior)*, Oxford 2014.
- Dando-Collins, S.:** *Legends of Rome, The Definitive History of Every Imperial Roman Legion*, New York 2010.

- Davies, R. W.:** “Police Work in Roman Times”, *History Today*, October 1968.
- Dempsey, J. S.:** *Introduction to Private Security*, 2. Ed., California 2011.
- Durant, W.:** *The Story of Civilization, Christ and Caesar*, V. II, New York 1944.
- Echols, E.:** “The Roman City Police: Origin and Development”, *The Classical Journal*, V. 53, N. 8, May 1958, s. 377-385.
- Ehrlich, E.:** *Amo, Amas, Amat and More*, New York 1987.
- Gamauf, R.:** Slaves Doing Business: The Role of Roman Law in the Economy of a Roman Household”, 16 *European Review of History*, I. 3, s. 331-346.
- Hadas, M.:** *A History of Rome*, New York 1956.
- Harvey, D. K.:** *Daily Life in Ancient Rome, A Sourcebook*, 2016.
- Howe, L. L.:** *The Praetorian Prefect from Commodus to Diocletian, AD. 180-305*, Chicago 1942.
- Juvenal:** *The Sixteen Satires*, Transl. by P. Green, London 1985.
- Kelly, M. A.:** “Citizen Survival in Ancient Rome”, *Police Studies: The International Review of Police Development*, V. 11 1988, s 195-200.
- Küçük, E.:** *Roma Hukukunda Augustus Zamanına Kadar Derneklerin Hukuki Durumu*, Ankara 2006.
- Landels, J. G.:** *Engineering in the Ancient World*, California 1978.
- Lanciani, R.:** *Ancient Rome in the Light of Recent Discoveries*, New York 1888.
- Liversidge, J.:** *Everyday Life in the Roman Empire*, New York 1976.
- Long, G.:** “Collegium”, *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, John Murray, London 1875.
- MacMullen, R.:** *Enemies of the Roman Order*, Massachusetts 1966.
- MacGregor, M.:** *Story of Rome*, New York 1914.
- Rankov, B.:** *The Praetorian Guard*, London 1994.
- Scheid, J.:** *An Introduction to Roman Religion*, Transl. by J. Lloyd, Indiana, 2003.

- Schiller**, A. A.: *Roman Law, Mechanisms of Development*, Malta 1978.
- Schulz**, F.: *History of Roman Legal Science*, Oxford 1946.
- Sinnigen**, W.: “Roman Secret Service”, *Classical Journal*, November 1961, s. 65-70.
- Suetonius**: *The Twelve Caesars*, Transl. by R. Graves, London 1984.
- Swain**, H. & **Everson Davies**, M.: *Aspects of Roman History, 82 BC-AD 14, A Source Based Approach*, London 2010.
- Toynbee**, J. M. C.: *Death and Burial in the Roman World*, 2. Ed., New York 1996.
- Türkoğlu**, H. G.: “Roma Cumhuriyet ve İlk İmparatorluk Dönemlerinin İdari Yapısı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 2, 2011, s. 251-290.
- Türkoğlu**, H. G.: *Roma Hukukunda Suç ve Ceza*, İzmir 2014.
- Umur**, Z.: *Roma Hukuku Lügati*, İstanbul 1975.
- Unsted**, R. J.: *At the Baths, A Roman Town*, New York 1986.

